

LIBOR VYKOUPIĽ

FRANTIŠEK WEYR, JOSEF PEKAŘ A NÁVRHY ČESKOSLOVENSKÉ ÚSTAVY Z ROKU 1917

Ve svém nedávném článku na stránkách tohoto sborníku pokusil jsem se na základě doposud nevyužitých pramenů z pozůstalosti prof. Františka Weyra uvést některé nové údaje a pohledy na snahy o reformování říšské ústavy v roce 1917.¹ Byl jsem si přitom vědom, že jako historik bez právnického školení nemohu se vyhnout jistým zjednodušením, která nebudou přijatelná pro profesionální státoprávní odborníky.

Uvedené snahy o zreformování původní ústavy vyústily ve velmi radikální pokusy o sepsání náčrtů ústavy vlastně zcela nové, ústavy budoucího československého státu. Předložená stať mohla vycházet především z dostupné literatury. Proto mezi hlavními protagonisty celého podniku téměř postrádáme postavu Pekařovu. Tobolka se mu příliš nevěnoval a ani Galandauer o jeho úloze nehovoří. Jestliže se v textech Pekař vůbec vyskytuje, pak jen v roli epizodní, jako komentátor či glosátor práce jiných. I sám Pekař o své úloze hovoří jen velmi skromně: „V červenci 1917 účastnil jsem se ještě porad předních juristů a státopědců našich, kteří za předsednictví Švehlova vypracovali řadu návrhů příští podunajské federace státní, v tom ovšem především suverenního státu koruny české. Návrhy jsou otištěny Tobolkou v *Naší revoluci* (. . .); byly myšleny jako směrnice pro české zástupce v ústavním výboru vídeňském. (. . .) To byla poslední účast moje v akcích nebo poradách, jež s politickým životem českým za války souvisely . . .“² Žádné podrobnosti kromě povšechné charakteristiky předložených návrhů však v Pekařově článku nenalezeme.

Nejdůležitější dobovou prací se jevila Tobolkova komentovaná edice těchto dokumentů, tedy ta, kterou zmiňuje i sám Pekař,³ a kterou autor

¹ VykoupiĽ, L.: *František Weyr a návrhy československé ústavy z roku 1917*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, C 40, 1993, s. 103 nn.

² Pekař, J.: *K českému boji státoprávnímu za války*, Český časopis historický (CCH), roč. 36, 1930, s. 550.

³ Tobolka, Z.: *Státoprávní prohlášení ze dne 30. května r. 1917*, Naše revoluce, II., 1924, s. 161–236.

vydal již s dostatečným časovým odstupem v roce 1924. Všichni ostatní, kteří měli k problematice co říci, zůstali němí. Týká se to přímých účastníků akce, ale i historiků, kteří byli do věci zasvěceni dalšími osobami. Zdá se, že si všichni uložili mlčenlivost, kterou nehodlali v nejbližších padesáti letech prolomit.⁴

Tím mohlo dojít (a také došlo) k zásadním problémům při přidělení otcovství jednotlivým návrhům nově zpracovávané ústavy. Tobolka sám se určením autorů příliš nezabývá. Jeho původním záměrem bylo autorství zcela utajit. Doslovně říká: „Čtyři vysokoškolské učitelé a jeden český člen panské sněmovny, jejichž jména nepovažujeme za nutné dnes ještě uvést, odpověděli na dotaz, Národním výborem na ně vznesený, elaboráty a člen panské sněmovny podal mimo to kritiku všech předložených návrhů.“⁵ Hned v poznámce však za redakci patrně Jaroslav Werstadt uvádí autory již jmenovitě — „prof. Dři. Karel Kadlec, Jiří Hoetzl, Bohumil Baxa, Frant. Weyr a Dr. Josef Fořt“.⁶ Návrhů, které byly značeny „A“ — „F“, však bylo šest, pět nástinů a šestá „Kritika předcházejících podnětů“.⁷ Chybí nám tedy jméno jednoho z autorů. Připočteme-li nepřesnost poznámky je zřejmé, že i Werstadt, který účastníky jednání musel znát, situaci místo objasnění spíš zatemňuje.

Z novějších prací pustil se podrobněji do dané problematiky pouze již zmíněný J. Galandauer, který ve své knize o vzniku ČSR této konkrétní otázce věnuje téměř čtyři strany.⁸ V Galandauerově práci jasně vycházejí autoři některých návrhů. Návrh „A“ byl přisouzen prof. Karlu Kadlecovi, návrh „C“ prof. Frant. Weyrovi, který se o své přesné identifikování sám postaral.⁹ Kritický souhrn pod písmenem „F“ pak Galandauer spojil se jménem bývalého ministra dr. Fořta. Jestliže ve shodě s historikem považujeme návrh „B“ za anonymní a neidentifikovatelný, pak na návrhy „D“ a „E“ připadají jako možní autoři prof. Hoetzl a Baxa. Tolik informace Tobolkovy a Galandauerovy, které po dlouhou dobu nikdo zásadně nezpochybnil.

Pozoruhodná je skutečnost, že se do nedávna žádný z historiků nepokusil najít informace především v pozůstalosti samotného Josefa Pekaře, která se nachází v Archivu Národního Muzea.¹⁰ Teprve v nedávné době tak učinil Martin Kučera a jeho článek ve Sborníku k dějinám 19. a 20. století přináší několik zcela překvapivých odhalení právě v souvislosti s návrhy, které reflektovaly prohlášení Českého svazu z 30. května 1917.¹¹

Především s ním lze souhlasit, pokud hovoří o skutečnosti, že tyto návrhy nevyvolaly v dobové ani v pozdější historické publicistice příliš vel-

⁴ Srov. Kučera, M.: *Příspěvek k výkladu účasti Josefa Pekaře na přípravě reformy říšské ústavy v létě 1917*, Sborník k dějinám 19. a 20. století, č. 11, s. 163 až 194, Praha 1989.

⁵ Tobolka, Z.: c. d., s. 194.

⁶ *Tamtéž*.

⁷ Tobolka, Z.: c. d., s. 231.

⁸ Galandauer, J.: *Vznik Československé republiky 1918*, Praha 1988, s. 101 až 104.

⁹ Weyr, F.: * * *, *Naše revoluce*, roč. III., č. 2., 1925, str. 264.

¹⁰ Archiv Národního Muzea (ANM), fond Josef Pekař, kartón č. 44.

¹¹ Srov. Kučera, M.: c. d.

ký ohlas. V zásadě zůstává klíčovou již vícekrát vzpomenutá práce Z. Tobolky.¹² Zásadním rozšířením poznaného materiálu je však zkoumání Pekařovy pozůstalosti. Bez něj, jak se zdá, byla řada úvah postavena na vodě, v některých případech se však nechce věřit, že se v bezprostředně následující době nenašel nikdo, kdo by měl zájem nepřesné údaje uvést na pravou míru. I tak však Kučerův rozbor materiálů z Pekařovy pozůstalosti vnáší nové světlo do těchto otázek. Potěšující je i skutečnost, že se díky novému materiálu daří potvrdit některé z názorů, které bylo doposud třeba považovat za hypotézy.

Není pochyb o tom, že Pekař spolu s Jaroslavem Gollem již na počátku války odhadovali budoucí růst německé rozpínavosti. Proti ní mohli postavit pouze historické české právo. Ze současného pohledu se to nezdá příliš mnoho, ale ve své době to byl jasný a funkční program, jak vyřešit spor mezi Čechy a Němci v českých zemích. Zato si vysloužili nálepkou prorakouského aktivismu, neboť českou otázku zamýšleli řešit pochopitelně v rámci rakousko—uherské monarchie. Ale vždyť přece i Masaryk byl před válkou zastáncem boje „o Rakousko“, nikoliv proti němu.

Systematické uplatňování historického státního práva však v sobě skrývalo i další nebezpečí. Českému historickému právu šlo v neposlední řadě o to, aby se zamezilo dělení územních celků na základě etnických principů. Praktický účel tohoto postoje byl dán snahou postavit se všenněmecké politice. Současně však tento postoj principiálně odporoval naplnění práva národů na sebeurčení. Tento rozpor naši politikové ke své škodě postřehli poměrně pozdě, takže republika vstupovala do počátků své existence rozpolcena schizofrenicky mezi oba principy vzájemně neslučitelné.

Pekař sledoval intenzivně mezinárodní politiku a podle svého přiznání byl přinejmenším od 20. dubna 1917 ve styku s Antonínem Švehlou, tehdy jednatelem Národního výboru.¹³ Díky tomuto spojení se dostal přímo do středu událostí, které se odehrávaly v době po vydání prohlášení ze 30. května 1917. Většině historiků, kteří se touto problematikou zabývali, však jméno Josefa Pekaře z popisu událostí oné doby programově vypadlo.¹⁴ Sám Pekař názory na svoji neúčast ještě potvrdil vlastním výrokem. „Šlo o detailní obrazy všech náležitostí ústavních, tedy o úkol státovědců (proto jsem sám návrhu nevypracoval).“¹⁵ Nyní je však zcela zřetelné, že to byl právě on a jeho spojení s Antonínem Švehlou, které vedlo k vytvoření pracovní skupiny vysokoškolských expertů. U zrodu této myšlenky můžeme číst datum 20. června 1917, zatímco vyzývací dopis je skutečně datován až 8. červencem. Odtud vyplývá jistá nelogičnost některých Galandauerových závěrů.¹⁶

¹² Tobolka, Z.: c. d., s. 161—236.

¹³ Pekař, J.: c. d., s. 536.

¹⁴ Nehovoří o něm v této souvislosti Tobolka ani později Galandauer. Zvláštní je i fakt, že sám účastník celé akce, prof. Weyr jej sleduje jen jako člena komise. „Když jsme své návrhy předložili, byla svolána do Prahy porada, kterou řídil Antonín Švehla a které se kromě nás expertů zúčastnil ještě profesor Pekař.“ Archiv Masarykovy univerzity, fond B 63, Frant. Weyr, inv. č. 199, *Paměti*, I. díl, kapitola 10., s. 580.

¹⁵ Pekař, J.: c. d., s. 550.

¹⁶ Galandauer, J.: c. d., s. 101.

Kolem Švehly byla vytvořena nadstranická komise ve složení prof. JUDr. et PhDr. Bohumil Baxa, prof. JUDr. Karel Engliš, ing. RTDr. et JUDr. Jan Bašta, která měla posoudit výsledek práce skupiny expertů. Dá se však předpokládat, že Švehlova komise byla původně početnější. O složení další komise, totiž komise expertů, se v literatuře předmnichovské republiky vedly rovněž spory, které Tobolka svými výroky spíše zatemnil, než objasnil. Díky němu byly pak osoby zastoupené v této skupině zcela ztotožněny s autory jednotlivých návrhů, ačkoliv se ani zdaleka nekryly.

Členy komise expertů byli prof. JUDr. Frant. Fiedler, prof. JUDr. Jiří Hoetzel, prof. JUDr. Frant. Vavřínek, prof. JUDr. Frant. Weyr, JUDr. Josef Fořt a prof. JUDr. Karel Kadlec. Z jmenovaných však svoje návrhy předložili pouze F. Fiedler, F. Vavřínek, J. Fořt a F. Weyr. Profesori Kadlec a Hoetzel své elaboráty nevypracovali vůbec, „neboť se v té době jednoznačně orientovali na národně osvobozené hnutí“.¹⁷ Pekař pak požádal ještě významného moravského politika JUDr. Adolfa Stránského,¹⁸ který svůj elaborát dodal až v září. Měl tedy v té době Pekař k dispozici 5 návrhů. „Označil je modrou tužkou A — E (podle smyslu, nikoliv podle toho, jak mu docházely). Tobolka neměl pravdu, když šestou variantu, jež přibyla naposled, označil písmenem „F“. Šestý elaborát nebyl ústavním návrhem v pravém slova smyslu.“¹⁹

Kučera správně konstatuje, že v Pekařově případě nešlo o ústavní návrh, ale to netvrdil ani Tobolka, i když jej přisuzoval dr. Fořtovi. Otázka označení je podle mého názoru irelevantní. Nakonec i Kučera připouští, že Pekařova skica byla k ostatním přiložena po právu. Otázkou však je, jak je možné, že Pekařův sumář byl podložen ministru Fořtovi, zatímco jím předložený vlastní návrh byl považován za práci prof. Baxy.

Nepochybně je i po podrobnějším přezkoumání možno přisoudit návrh „C“ prof. Weyrovi. To je také jediný autor, který se sám zasloužil o to, že jeho autorství je nepochybné. Návrh „A“ Kučera považuje pro jeho

¹⁷ Kučera, M.: *c. d.*, s. 176.

¹⁸ JUDr. Adolf Stránský se narodil 8. 4. 1855 v Habrech. Vystudoval práva ve Vídni a v letech 1879—80 působil v Praze jako úředník obchodního soudu. Nakrátko byl advokátem v Brně, odkud odešel do Vídně. Byl členem redakce vídeňské Tribüne, referentem Politik a zejména Národních Listů. Od roku 1886 se stal trvale advokátem v Brně a získal pověst vynikajícího obhájce. Roku 1889 založil Moravské Listy, později (1893) Lidové noviny. Od roku 1895 se stal poslancem říšské rady a moravského sněmu za mladočechy na Moravě. Byl místopředsedou klubu českých poslanců na moravském sněmu. Ve své straně zaujímal místo na radikálním křídle, což jej roku 1908 sblížilo s realisty a přivedlo k vytvoření Pokrokové strany lidu na Moravě. Byl iniciátorem Moravského paktu. Jako člen Národního výboru řídil v roce 1918 Moravský národní výbor. Po vzniku ČSR byl prvním ministrem obchodu a poslancem za národní demokracie a v letech 1920—25 senátorem. V roce 1925 založil Národní stranu práce. Zemřel 18. 12. 1931 v Brně a jeho politické dědictví převzal syn Jaroslav. OSN, sv. XXIV., s. 197, Praha 1906. OSN ND, sv. VI/1, s. 412, Praha 1940. *Slovník prvního československého odboje*, Praha 1993, s. 130. *Kdo byl kdo v našich dějinách*, Praha 1993, s. 295—296.

¹⁹ Kučera, M.: *c. d.*, s. 176.

délku a propracovanost za práci prof. Fiedlera.²⁰ Fiedler se ostatně s Pekařem radil o státoprávních otázkách již nejméně od dubna. Pekař sám označil tento návrh jako „autonomistický“.

Autorsky neurčený návrh „B“ považujeme nyní za Vavřínkův. Prof. Frant. Vavřínek byl zajisté nejvěrnějším stoupencem doktríny historického práva a také Pekař označuje tento náčrt za „zásadový“ z hlediska historického státního práva.²¹ V práci je tento důraz zřetelný i v tom, že autor sloučil suverenní státy český, polský, rakouský, maďarský a jihoslovanský do spolku sjednoceného personální unií. Národnostní princip Vavřínek v zásadě odmítl jako těžko realizovatelný. Měl přitom na mysli zejména výrazné národnostní menšiny v historických zemích. Na mysli mu tanula nejen německá menšina v Čechách a na Moravě, ale rovněž tak i česká menšina v německém prostředí — např. ve Vídni.

„Návrh „D“ je pravděpodobně návrhem Adolfa Stránského. Pekař mu přisoudil označení „federalistický“. Tento přístup je zřetelný při vypracování spolkové ústavy. V řadě případů předpokládá přenesení pravomocí na „suverenní státy národní“ a taxativně jmenuje společné spolkové záležitosti, mezi něž kromě zahraniční politiky a vojenství patří zejména dohled nad jednotou zákonodárství, cel, měny, měr, vah, provozu pošt a telegrafů, dopravy apod.²² Počítá se zachováním delegací, i když zdemokratizovaných a paritně rozšířených, jako společného sboru.

Zajímavější je však jeho přístup k ústavě českého státu. Zdá se, že tu jde usoudit na moravský původ autora, neboť zemským otázkám věnuje hlubší pozornost a zmínky o Moravě jsou častější, než v jiných návrzích,

²⁰ Kučera, M.: c. d., s. 177. JUDr. František Fiedler, narozený 13. 12. 1858 ve Dvorech u Prachatic. Studoval práva v Praze a r. 1883 dosáhl doktorátu. Po krátké praxi nastoupil k českému zemskému výboru. V letech 1883—1891 byl současně prof. národního hospodářství na obchodní akademii. V r. 1891 se habilitoval jako soukromý docent agrárního zákonodárství na české technice, kde r. 1898 dosáhl profesury věd právních a státních. Byl autorem práce *O obecním statku* (Praha 1889). Od r. 1905 profesorem Karlovy univerzity. Působil na ministerstvu obchodu (1907—08) a po odchodu z tohoto úřadu se již nevrátil ani na vysokou školu. Věnoval se plně jen politice. Již od roku 1901 byl říšským poslancem a zůstal jím až do r. 1918. Od r. 1911 předsedou Českého svazu na říšské radě. Za války spolupracoval na vytvoření Českého svazu i Národního výboru. Zdiskreditoval se však vystoupeními proti státoprávnímu programu a proti osvobozené akci. Po válce již nedostal žádnou funkci a přednášel o obchodní politice na Vysoké škole obchodní. Byl rovněž předsedou finančního výboru Poradního sboru pro otázky hospodářské. Vydal publikace *Základní problémy rakouské správní reformy* (Praha 1916), *Socialism před válkou a po válce* (Praha 1920) a další. OSN, sv. IX, s. 178, Praha 1893. OSN ND, sv. II/1, s. 535, Praha 1932. *Slovník národohospodářský, sociální a politický*, sv. II., Praha 1931, s. 260—261.

²¹ ANM, fond Pekař, kartón č. 44, (ústavní návrhy s Pekařovými rukopisnými poznámkami). JUDr. František Vavřínek, narozen 1877 v Jičíně. Vystudoval práva na pražské univerzitě, roku 1905 se habilitoval jako soukromý docent všeobecného a rakouského státního práva na Univerzitě Karlově. Autor práce *Kandidát a demokracie, O státoprávní povaze království a zemí na říšské radě zastoupených* (Praha 1905). OSN, sv. XXVI., s. 472, Praha 1907.

²² Tobolka, Z.: c. d., s. 220.

kde se soubor zemí Koruny české myslí samo sebou. Zmínku o Moravě nalezneme v krátkém textu čtyřikrát, autor v otázce místní správy poukazuje na „separatistické tendence na Moravě, ve Slezsku a Slovači, které vyžadují, aby se jim vyšlo vstříc“.²³ Současně pro Slovensko používá důsledně termínu „Slovač“, což jinak činí jen Východočech, rodák z Jičína, Frant. Vavřínek.

Poslední ze zaslanych návrhů považujeme nyní za elaborát Josefa Fořta. Snad tomu napovídá i Pekařovo hodnocení, že jde o návrh mnoho myslící na „dobu přechodní“.²⁴ Fořt byl praktický politik, a tak předložil jen nástin ústavy čtyřstátí z celků českého, rakouského, maďarského a jihoslovanského. Poláky, Rusíny ani Rumuny prozatím do celku nepojal. Společnými záležitostmi by byly jako za dualismu panovnický dvůr, otázky celní, vojenské, zahraničních věcí a z toho vyplývající důsledky finanční. Kongres volený ústavními sbory států by byl obdobou Stránského delegací. Značnou pozornost věnuje Fořt otázkám výkonné moci.

FRANTIŠEK WEYR, JOSEF PEKAŘ UND DIE ENTWÜRFE DER TSCHECHOSLOWAKISCHEN VERFASSUNG VOM JAHRE 1917

Am 30. Mai 1917 war der Tschechische Bund der Abgeordneten in Wien mit der Proklamation aufgetreten, die ein neues politisches Programm geäußert hatte. Diese Erklärung proklamierte das Selbstbestimmungsrecht aller Nationen und umfaßte unter der Frage der tschechischen Staatlichkeit auch die Slowakei. So ein Programm brauchte eine darüber hinausgehende Bearbeitung. Der Prager Volksausschuß vorderte also einige Fachleute auf, die genannten Anlässe in die Entwürfe der Verfassung des künftigen tschechischen Staates zu einbeziehen. Die Arbeit haben fünf Rechtstheoretiker übernommen, also František Fiedler, František Vavřínek, František Weyr, Adolf Stránský, Josef Fořt und auch ein Historiker, Josef Pekař.

Besondere Aufmerksamkeit widmen wir dem persönlichen Anteil des Historikers Josef Pekař in dieser breit aufgefassten Aktion. Es zeigte sich dabei, daß Pekař mit dem Initiator des böhmischen Programms der Verfassungsreform, Antonín Švehla eng zusammengearbeitet hatte. Die Arbeitsgruppe der Juristen, die Švehla unterstand, hat genau Pekař organisiert und geleitet. Eine genaue Personalzusammensetzung dieser Gruppe, sowie die Autorschaft der einzelnen Vorschläge (einer von ihnen stammte von Pekař) waren bis jetzt nicht bekannt. Im Herbst 1917 hörte derartige Initiative auf, aktuell und wünschenswert zu sein — die tschechische Politik fing an, sich auf die Möglichkeit des Zerfalls der Monarchie zu orientieren. Alldiese Projekte sind also bald in Vergessenheit geraten. Das Tempo der Evolution der Geschichte war einfach schneller.

²³ *Tamtéž*, s. 223.

²⁴ ANM, fond Pekař, kartón 44, (ústavní návrhy s Pekařovými rukopisnými poznámkami).